Egyed Ákos

Kossuth Lajos és a székelyek 1848-ban

Történetírásunk immár 145 éve foglalkozik az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc történetével, de vezetőinek székely politikáját alig érintette a kutatás.¹¹⁷ És ez azért is meglepő, mert nem mellékes kérdésről van szó. A történeti Erdély magyarságának több mint a felét kitevő, mintegy 380000 főnyi székely nagy nemzeti erőt képviselt, de nehezen és későn találta meg, többszöri lelkes állásfoglalása ellenére, a helyét a magyar forradalomban és szabadságharcban. Annyira lekötötték a székelységet saját belső problémái, hogy Bem tábornok fellépéséig csekély mértékben tudott eleget tenni az iránta táplált - igaz, gyakran túlzott - elvárásoknak.

Mi volt ennek az oka? Itt következő tanulmányunk erre a kérdésre próbál választ keresni, egyelőre a nagyobb összefüggések feltérképezése által, hogy egy később megírandó dolgozatban a részleteket is megkísérelje felvonultatni.

A székelykérdés a forradalom első időszakában

A székely társadalom helyzetét a magyar politikai közvélemény általában kedvezőbbnek ítélte meg, mint amilyen a valóságban volt; szabadnak és egységesnek képzelte el, s mind Batthyány miniszterelnök, mind Kossuth Lajos illúziókat táplált a katonai felhasználásukkal kapcsolatban. Kossuth már 1848 áprilisában szerette volna néhány ezer székely katona segítségét igénybe venni.¹¹⁸ A székely társadalom belső egységességével kapcsolatos nézet pedig azért volt illúzió, mert a magyarságnak egyetlen csoportja sem oszlott annyiféle társadalmi rendre és rétegre, mint a székelység. Mind a rendiség, mind a feudalizmus létrehozta a Székelyföldön sajátos társadalmi szerveződéseit, és ezek már a reformkorban konfliktushelyzetbe kerültek mind egymással, mind az államhatalommal. Az ellentétek a reformmozgalomból mind az 1848-as forradalom idejére testálódottak át. A székely társadalomnak három nagy kérdése várt ekkor megoldásra: 1) a csíkszéki és háromszéki határőr katonai rend kiszabadítása az osztrák típusú, rendkívül terhes határőri rendszer kötelékeiből; 2) a nem katonásított Maros- és Udvarhelyszék szabad székelyei s általában az egytelkes szegény nemesség törvénytelen adóztatási viszonyainak megszüntetése s szabadságjogaik visszaállítása, és 3) a székely jobbágyság felszabadítása. A polgárosodásnak ezek az előfeltételei 1848 tavaszán mind felszínre kerültek, s az illető társadalmi rétegeknek a magyar forradalommal kapcsolatos magatartását nagymértékben befolyásolták.

Az európai és a magyar forradalom kitörésének a híre először Erdély fővárosában, Kolozsvárt váltott ki állásfoglalást. Itt a magyar reformmozgalom liberális politikusai már március 21-23-án kialakították a békés átalakulás programját, amely az unió mellett a pozsonyi országgyűlésen Kossuth által előterjesztett pontokat tartalmazta. A kolozsvári eseményeket követően a magyar forradalom programját rendre elfogadták a székely városok és székek közgyűlései,

¹¹⁷ Bözödi György: *A székely társadalom 1848-ban*. Hítel IX(1944). 5.sz. 251-272. - Egyed Ákos: *Háromszék 1848-1849*. Buk. 1978. - Urbán Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Bp. 1986.

¹¹⁸ Kossuth Lajos *Összes munkái* (a továbbiakban: KLÖM) XII. Szerk. Sinkovics István. Bp. 1957. 95.

amelyek voltaképpen nagy tömegeket megmozgató népgyűlésekké alakultak át.¹¹⁹ A Székelyföldön a forradalom általános kérdései mellett határozatokat hoztak a sajátos székely problémákról is, s ezek megoldását a rövidesen összehívandó erdélyi országgyűléstől várták. Az álláspontok tisztulását azonban nem segítette elő a hosszú várakozás, mert a bizonytalan belső helyzet talaján többféle propaganda indult meg a székelység megnyeréséért. 1848 tavaszán például segítséget kért a székelyektől az erdélyi magyar liberális nemesség, de Batthyány miniszterelnök küldöttei is hívták Magyarországra az önkénteseket, miközben az osztrák katonai főparancsnokság csapdát állított: Puchner tábornok Nagyszeben környékére rendelt néhány alakulatot, hogy a Székelyföldön tárolt fegyvereket kivonhassa onnan. És ez még nem a teljes kép: mialatt Klapka György és Gál Sándor Magyarország felé szólította a székely határőrséget, Wesselényi Miklós arra kérte őket, hogy ne hagyják el Erdélyt, lévén itt nagyobb veszély, mint a Bácskában; a háromszékieket pedig Gál Dániel fiatal forradalmár rávette, hogy megtagadják az engedelmességet a General Commandónak.¹²⁰

Végre, ha megkésetten is, május 29-én összeült az utolsónak bizonyult rendi országgyűlés. Elfogadta az unióról szóló s a polgárosodást megalapozó törvényeket¹²¹, de a székely sajátosságokkal nem boldogult. Egységes katonai kötelezettséget írt ugyan elő minden állampolgár számára, leszögezte, hogy a székely határőri intézmény megszűnik, a katonacsaládok pedig politikai s tulajdonviszonyaik tekintetében egyenlő jogokat élveznek más polgárokkal, de egy másik paragrafus gyakorlatilag hatálytalanította az előbbi. Ugyanis a III. törvénycikk hangsúlyozta: a közelebbi országgyűlésig „a fegyvert viselő (effektív standbeli) székelység mint nemzetőr köteles katonai rendes fegyelem mellett katonáskodni”.¹²² Ez azt jelentette, hogy a három határőrezrednek a következő rendezésig a fennálló katonai rendszerben kell szolgálnia, a Nagyszebenben működő osztrák katonai vezetés (General Commando) alatt.¹²³ És ezen túl azt is jelentette, hogy a Székelyföld felén a szebeni katonai főparancsnokság hatalmi befolyása továbbra is fennmaradt.

A helyzet fonákságát a törvényhozó nemesség jól látta. Erről írta Wesselényi Miklós Deák Ferencnek 1848. június 4-én kelt levelében: „Az itt szükségképpen elővenni kellett s kellő tárgyak közé tartozik a székely katonaság ügye - ezen derék, de nyakas népfaj helyzete, események és bujtogatók által felizgatva, azon ponton állott, hogy a katonai fegyelmet teljesen lerázza. Nagy bajjal sikerült őket megnyugtatni. A róluk szóló törvénycikk nem olyan, milyennek lennie kellett volna, hanem amilyen lehetett.”¹²⁴

¹¹⁹ Böződi György: *1848 márciusa Marosvásárhelyen. = Marosvásárhely és vártemploma*. Szerk. Medvigyi Endre. Bp. 1990. 179-195. - Kővári László: *Erdély története 1848-1849-ben*. Pest 1861. 5-15.

¹²⁰ Gál Sándor jelentése Batthyány miniszterelnökhöz. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL). Országos Honvédelmi Bizottmány Levéltára (a továbbiakban: OHBL). 454/1848/E. - Egyed Ákos: i. m. 36-41.

¹²¹ Miskolczi Ambrus: *A polgári átalakulás megalapozása az utolsó rendi országgyűlésen. = Erdély története*, III. Szerk. Szász Zoltán. Bp. 1986. 1369-1378. - *Corpus Juris Hungarici*. 1540-1848. évi erdélyi törvények. Bp. 1900. 666-678. - Újabb kiadása: *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*. Szerk. Ștefan Pascu. Buc. 1992. 117-250.

¹²² *Corpus Juris...* 672.

¹²³ Annak ellenére, hogy István nádor már május 29-én a magyar felelős minisztérium fennhatósága alá helyezte.

¹²⁴ Wesselényi Miklós levélmásolati könyve. Erdélyi Múzeum-Egyesület Levéltára a kolozsvári Állami Levéltár (a továbbiakban: KvÁLvt) megőrzésében.

A törvényjavaslat hírére feltörték a panaszok. A katonailag Háromszékhez tartozó Bardóc fiúszék falvaiban például „keserű kifakadások mutatkoznak”, mert nem értik, hogy miért tartják fenn az 1764-ben létesült állapotot. A katonaság egész nyáron határozottan követelte: töröljék el a határőri rendszert s osszák meg testvériesen a katonai szolgálatot a volt katonarend s a jobbágyok és nemesek között.¹²⁵

A Kolozsváron üléselő országgyűlés megszavazta a jobbágyfelszabadító törvényt is, de hatálya a Székelyföldön a jobbágyságnak csak mintegy 10 százalékára terjedt ki. Az úgynevezett székely örökségnek (siculica haereditas) nyilvánított telken lakó jobbágy nem vehette tulajdonába az általa eddig megművelt földet. Ez a javaslat, illetőleg törvény a jobbágytartó határőri és szabad székely családok védelmét célozta.¹²⁶ Ha ezen kategóriák jobbágyait vagy zselléreit földdel szabadították volna fel, az eredeti tulajdonosok a szegénység sorait szaporították volna. Nagyobb baj volt, hogy az említett törvény alapján a birtokos nemesek is székely örökségnek nyilvánították birtokaik legnagyobb részét, és az ezeken dolgozó jobbágyokat nem részesítették a jobbágytörvény előnyeiben.

Amikor a parasztság ráeszmélt, hogy a megyei jobbágyok felszabadulnak, de ők nem, hatalmas elkeseredés hulláma bontakozott ki. Bíró Sándor radikális nézetű háromszéki lelkész Kossuthhoz írt levelében a lényegre tapintott: a jobbágytörvény székely szakasza miatt a székelyföldi jobbágy és zsellér kimarad a védelmi rendszerből is, mert nemzetőrnek nem veszik fel, nehogy ezáltal földet követeljen, önkéntesnek pedig nem áll be, mert azt mondja, hogy jobbágy is és katona is nem lesz.¹²⁷

A kolozsvári országgyűlés tevékenységéről a magyar minisztérium, így Kossuth is folyamatosan értesült. Néhány jeles magyar politikus - Wesselényivel az élen - már május 31-én Pestre küldte az ismert publicista Jakab Eleket, aki jelen volt a balázsfalvi Román Nemzeti Gyűlésen, és természetesen a kolozsvári országgyűlésen is, tehát részletesen beszámolhatott Erdélyről. Leveleket is vitt magával a magyar kormány tagjainak. Először Nyáry Pálnál jelentkezett.

Jakab Elek, aki maga is székely volt, már Nyárynak felhívta a figyelmét, hogy a „magyarság erejének zöme Erdélyben a székelység és a királyi s mezővárosok”¹²⁸, s hogy a Székelyföld „kebeléből 25-30000 katonát nem hosszú idő alatt képes talpra állítani”. Nyáry azonban a fegyveres védelem szervezésének kérdésére nem tért ki, hanem azt hangsúlyozta, hogy „a mi kormányunk minden áron békepolitikát követ”, azonban kifejezte rokonszenvét a bátor székelyek iránt.¹²⁹ Jakab Eleket Széchenyihez, Deákhoz, Kossuthoz és Batthyányhoz irányította. Széchenyi eddig - mint ismeretes - rendszerint nem foglalt állást az uniót illetően, most is visszafogott volt, de megígérte, hogy igyekszik előmozdítani a Kolozsvárt elfogadott törvény szentesítését.

¹²⁵ Boda Károly alkirálybíró jelentése. Udvarhelyszék Levéltára a KvÁLvt őrizetében. Közigazgatási iratok 181/1848.

¹²⁶ Egyed Ákos: *Vázlatok a jobbágyfelszabadítás és zsellérkérdés történetéről a Székelyföldön.* = *Falu, város, civilizáció.* Buk. 1986. 102-147.

¹²⁷ MOL 1526 utáni gyűjtemény. Miniszterelnökségi vegyes iratok, 68. sz.

¹²⁸ Jakab Elek: *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848-1849-re* (a továbbiakban: *Visszaemlékezések*). Bp. 1880. 175.

¹²⁹ Uo. 176.

Kossuth az erdélyi küldöttet krisztinavárosi lakásának kertjében fogadta. Jakab Elek leírásában jól tükröződik az erdélyi márciusi ifjúságnak Kossuth iránti romantikus viszonyulása. „Dobogó szívvel mentem végig az ösvényen, alig várva, hogy láthassam e férfit, ki az ifjúság és a nép bálványa, s a sötétség, a zsarnokok és szolgálattelkek félelme volt” - jegyezte le Jakab Elek. Kossuth igen barátságosan fogadta a látogatót, akinek beszédét „kifejezhetetlenül igézetű”-nek, modorát „valami elbűvölőnek” találta. Kossuth már tudott a jöveteléről, elkérte a számára küldött levelet, s elolvassa lelkesen szól: „Igen örvendek az *Unió* létrejöttén. Három százados szétDaraboltatása után ismét egy hazánk. Erdély megtette a kötelességét. Ez szép küzdelem volt. Most rajtunk a sor, hogy a megerősítés soká nem késsék, mert a közös nemzetgyűlés a küszöbön.” Ekkor a szó a székelyekre terelődött, mire Kossuth megjegyezte: „Igen, a székelyek karja és melle az Oriens felől Magyarországra nézve erős oltalom.”¹³⁰ E megjegyzését azért tartottuk fontosnak idézni, mert kifejezi, hogy milyen szempontból tekintett a székelysége a magyar politika első embere.

Batthyánnál Jakab Elek meggyőződhetett arról, hogy Nyáry Pál nem véletlenül hangsúlyozta a magyar kormány békepolitikáját Erdély irányában. A miniszterelnök azt kérdezte, hogy az unió ügyén túl milyen üzenetet hozott, s miután Jakab Elek a békét fenyegető helyzetre utalt, a miniszterelnök ezeket mondta: „Értesülve vagyok mindenről. Nem nagyítják a dolgokat [az] ön honfitársai?” A szászokról és a románokról érdeklődve, mintegy utasításként szól: „Az új alkotmányban alkalom van a kézfogásra. Igyekezzenek kiengesztelődni.”¹³¹ Batthyány miniszterelnöksége alatt az általa Erdélybe küldött Vay Miklós királyi biztos ezt az engesztelő politikát igyekezett legfőbb munkatársával, a kincstárnok, majd ideiglenes guvernátor gróf Mikó Imrével együtt megvalósítani.

Mint ismeretes, Batthyány és Széchenyi Innsbruckba sietett, ahol a király szentesítette az unió-törvényt. Ennek kihirdetésével az erdélyi országgyűlés lényegi munkája június 18-án véget ért.¹³² Most már a magyar népképviselői országgyűlésen volt a sor, hogy a székelységgel kapcsolatos kérdéseket számba vegye és megoldásukat keresse. Ezekhez jelentős mértékben hozzájárulhattak a pesti országgyűlés erdélyi, főként pedig székely képviselői.

Székely követek a pesti országgyűlésen. Kossuth székelypolitikája

Az erdélyi országgyűlés választójogi törvénye alapján a magyar országgyűlésbe küldött 73 erdélyi követ közt 19 székely volt.¹³³ A legaktívabbak - legalábbis ekkor - mind Kossuth-pártiak voltak, s később országgyűlési teendőik mellett más fontos feladatok elvégzésére is felhatalmazást kaptak. Elsőként kell megemlítenünk Marosszék egyik követét, Berzenczey Lászlót, akinek megválasztását különben igen érdekes, a székelység hajdani humorára is fényt

¹³⁰ Uo. 179.

¹³¹ Uo. 182.

¹³² Egy hónapon át még ügyrendi kérdések megtárgyalására összeült, de érdemi tevékenységet nem folytatott.

¹³³ Csizmadia Andor: *A magyar választási rendszer 1848-1849-ben*. Bp. 1963. 261-309.

vető korteskedés kísérte.¹³⁴ Őt Erdélyben már jól ismerték, s a magyar politikai élet is felfigyelhetett rá, mert az unióért és a reformokért vívott erdélyi küzdelemben ugyancsak kitűnt. Feltétlen híve volt Kossuthnak, aki viszont bizalmába fogadta. A magyar országgyűlésben ő szónokolt a legtöbbit a székelyek nevében, s mivel kitűnő szónok volt, gyakran tapssal kifejezett elismerést kapott képviselőtársaitól. A székely köznép s kisnemesség szerette, sőt a jobbágynép is saját érdekei védelmezőjének tekintette, mert az 1846-47-es erdélyi országgyűlésen a székely jobbágyság részére is kedvező úrbéri törvényt követelt. A liberális és konzervatív nemesség soraiban viszont számos ellenfele volt, mert túlzóan radikálisnak, sőt szélsőségesnek tartották - s nem éppen alaptalanul.¹³⁵

A magyar országgyűlés július 5-én nyílt meg, az erdélyi követek 10-én érkeztek a fővárosba. Az országgyűlés Pálffy Jánost, Udvarhelyszék követét alelnökévé, Keller Jánost, Székelyudvarhely képviselőjét pedig titkárrá választotta. Többen vettek részt az Unió-bizottságban, amelyet az erdélyi országgyűlés választott meg, és amellyel Kossuth igen szoros kapcsolatot tartott fenn, de ettől függetlenül is tárgyalt a székely követekkel.

A székelyek nevében az első s következményei által is jelentős felszólalás a képviselőház július 11-i ülésén hangzott el. Berzenczey László a szónoklatát tulajdonképpen Kossuth Lajos nevezetes véderő-szervezésével kapcsolatos tervének támogatására építette fel. Örömet fejezte ki azon nap iránt, s mint első székely felszólaló, „székely nemzete nevében” üdvözölte a szabadságot. Ha ő most feltárná a székelység sebeit - mondotta -, a parlament „bizonyosan a székely sérelmeket” tűzné napirendre, annyi ott a panasza. De most nem ennek az ideje; a követek később szeretnék a székelyek jogait kivívni.¹³⁶

Amellett, hogy a beszéd tartalma is figyelmet érdemelt, mert valóban a legidőszerűbb kérdést részesítette előnyben, Berzenczey újabb bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy Kossuth politikájának a támogatója. Ezt Kossuth is tudomásul vette, s ezentúl a székelykérdésben elsősorban rá, Berzenczeyre alapozott. Bizalma teljes volt, s később igyekezett minden támadás ellen megvédeni és új, fontos feladatokkal megbízni, de különösen a nyári hónapokban a többi székely képviselő véleménye is érdekelte. Erre mutat az is, hogy 1848 júliusának utolsó hetében egy Batthyánytól kapott Erdélyre vonatkozó beszámoló¹³⁷ hátára írta azt a

134

„Aki sánta, csak sántikál,
A rossz kaszás rosszul kaszál,
S mint hogy Petelei pipál,
Éljen pechovich Kemény Pál.
Csúf, ki fészket legazolja,
S a ki szavát megmásolja.
Drága madár, köszöntelek,
Bőbeszédű Dósa Elek.

Fontos az uniós zászló,
Éljen Berzenczey László.
Mínhogy tégedet szeretünk,
Te leszel egyik követünk.
S figyeljetelek kérésemre,
Másik legyen Antal Imre.
Józan ész és tiszta kebel,
Székel [!] ügghöz e kettő kell.”

(Csizmadia Andor: i. m. 84.)

¹³⁵ Pálffy János lesújtó kritikát írt róla, erősen eltúlozva emberi gyengéit s székely kormánybiztosként elkövetett hibáit. Vö. *Magyarországi és erdélyi urak*. Szerk. Szabó T. Attila. Kv. 1939. 80-84.

¹³⁶ Közlöny 1848. júl 23. 44. sz. 139.

¹³⁷ Teleki Domokos feltárta Erdély súlyos helyzetét, s kitért a székelykérdésre is.

véleményét, hogy a „székelyekből, tekintettel oláhra, magyarra, speciális comissiot hívnék össze - sérelmeik orvoslása melletti coordinatiojukra”.¹³⁸ (Kiemelés tőlem - E. Á.)

Nincsen tudomásunk róla, hogy ez a külön székely bizottság létrejött volna, de arra, hogy Kossuth tárgyalta a székely követekkel, bőven találunk bizonyítékot a korabeli történeti forrásokban.

Az első kérdés, amellyel a pesti országgyűlésnek székely sajátosságként szembe kellett néznie, a székelyföldi jobbágyszabadítás ügye volt. Alighogy megkezdődött a parlamenti munka, megérkezett Erdélyből Perényi Zsigmond országgyűlési biztos levele a belügyminiszterhez, amelyben jelezte, hogy a székelyek közt a készülő erdélyi jobbágyszabadító törvény nem lesz alkalmazható, mert a székelység Háromszéken és Csíkszékben nagyon elszaporodott, a föld viszont kevés, tehát nincs amiből a jobbági igényeket kielégíthessék.¹³⁹ Kossuth ezért felkarolta Perényinek azt a javaslatát, hogy a székelyföldi jobbágyszabadítás megoldását, általában a túlnépesedés kérdését összekapcsolják az áttelepítéssel, és ebbe az akcióba vonják be a moldvai csángóságot is.¹⁴⁰ Mint pénzügyminiszter, már július 26-án törvényjavaslatot nyújtott be „a kincstári javakon eszközendő magyar telepítésekről”.¹⁴¹ A törvényjavaslat vitájában Kossuth előterjesztését támogatva felszólalt Berzenczey László is, hangsúlyozva, hogy az áttelepítést a „honvédelem eszközének tartja”.¹⁴² Nem véletlen tehát, hogy Kossuth Berzenczey Lászlót nevezte ki telepítési kormánybiztosnak.¹⁴³ Ezzel megkezdődött kettőjük közvetlen együttműködése. A telepítés azonban elmaradt, egyrészt a telepítésre kiszemelt Délvidék háborús helyzete miatt, másrészt a székelyek nem voltak hajlandók áttelepedni.¹⁴⁴

A telepítési terv megghiúsulása egyben a székely jobbágyszabadítás megoldásának elodázását is jelentette, ami tovább növelte a Székelyföldön a társadalmi feszültséget, kitűnő talaját szolgáltatva az unióellenes és magyar nemességellenes propagandának. Az újoncoszás során, különösen Udvarhelyszéken, ennek számos megnyilatkozásával találkozunk a sorozóbizottságok.¹⁴⁵

Az amúgy is túlterhelt pesti országgyűlésnek ugyancsak sok fejtörést okozott a székelykérdés, mert már a telepítési törvény vitája során, augusztus elsején napirendre került a székely határőrkatonaügy is. Ez Fábián Dániel kézdivásárhelyi követnek azzal a bejelentésével kezdődött, hogy tudomása szerint a bécsi kormány a székely katonaságnak különféle kedvezményeket ígért helyzetének javítására.¹⁴⁶ A képviselő szerint el kellene kerülni, hogy „a

¹³⁸ MOL az 1848-1849-i Minisztériumi Levéltár (a továbbiakban: MLt). Miniszterelnökség 572/1848. - KLÖM XII. 316.

¹³⁹ Perényi Zsigmond a belügyminiszternek. MOL MLt Belügyminisztérium 487/1848.

¹⁴⁰ E kérdésről bővebben Spira György: *A magyar negyvennyolc és a csángók. = A tudomány szolgálatában.* Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. Bp. 1993. 305-318.

¹⁴¹ Boér János és Csizmadia Andor: *Az 1848-49. évi népképviselői országgyűlés.* Bp. 1954. 559-560.

¹⁴² A vitát I. Közlöny 1848. aug. 2.

¹⁴³ MOL MLt. Pénzügyminisztérium 1441/1848/E. - KLÖM XII. 665.

¹⁴⁴ Pálffy János: i. m. I. 23.

¹⁴⁵ Egyed Ákos: *A társadalmi kérdés Udvarhelyszéken az 1848-1849-es forradalom idején.* Aluta 1980. 155-170.

¹⁴⁶ Közlöny 1848. aug. 3.

székelység az ellenség befolyása alá kerüljön”.¹⁴⁷ Mikó Mihály csíkszéki követ ezért a székely határőri sérelmek azonnali orvoslásáért emelt szót.¹⁴⁸

Kossuth nyomban hosszasan foglalkozott ezzel a kérdéssel, kijelentve, hogy ebben a bécsi kormány illetéktelen, de a magyar törvényhozásnak cselekednie kell. Ezért a „székely követ urak”-hoz intézve szavait, kiemelte azok illetékességét, mivel a magyar minisztérium tagjai „testvérek bár”, de a hosszas különállás miatt a székely viszonyokat nem ismerhetik; és ez alól maga sem képez kivételt. A székely követekre vár tehát az a feladat - mondotta -, hogy olyan törvényjavaslatot kezdeményezzenek, „mely a székely nemzet megnyugtatóra egyrészről, de más részről azon biztonság fenntartására is szolgáljon, melly (!) a székely nemzet hazafiúságának alapjára fektetve, a közös haza érdekében áll”. (Kiemelés tőlem - E. Á.) Ez lesz a legrövidebb út. Tegyük magukat a székely követ urak érintkezésbe a miniszterekkel; de „jöjjön bár a törvényjavaslat ministertől vagy nem-ministertől, ez mindegy, csak hogy minél előbb initiáltassék, az kívánatos”.¹⁴⁹

Jól látható, hogy a székely követek kivételével minden felszólaló, Kossuth is oly törvényjavaslatot várt, amely úgy oldaná meg a székely határőrség sérelmeit - voltaképpen a határőri rendszer megszüntetését -, hogy valamilyen formában a fegyveres székelység együtt maradjon, mert ez katonapolitikai szempontból indokoltnak látszott. De a székelység semmiképpen sem értette, hogy miért nem lehet azonnal kimondani az osztrák típusú határőrség eltörlését, amelytől a „madéfalvi veszedelem” óta annyit szenvedett. Az egyszerű székely logikája érthető, aminthogy az is, hogy a sok huzavona elbizonytalanodást okozott soraiban. Kossuth felismerte a lehetséges kedvezőtlen következményeket, és maga látott hozzá a határőrségtől független székely katonai erő megszervezéséhez.

Kossuth és a székely haderő szervezése

Kossuth a minisztertanácstól augusztusban felhatalmazást kapott önkéntes mozgó csapatok szervezésére, s konkrétan egy székely lovas csapat megalakítására is. Urbán Aladár kutatásai szerint Kossuth már júniusban szeretett volna hozzáfogni a haderő szervezéséhez, de akkor Batthyány erre nem adott engedélyt. Most élve a lehetőséggel, a már sokszor emlegetett Berzenczey Lászlót augusztus 17-én egy székely könnyűlovas-sereg toborzására kormánybiztossá nevezte ki. Érdekes odafigyelni, hogy Kossuth valóban személyes ügyének tekintette a székely haderő szervezését. Berzenczey kinevezési okmányában ezeket olvashatjuk: „A ministeri tanács által, egy önkéntes szabad könnyű lovas seregnek Erdélyből s főleg a harcias derék székelység köréből toborzás útján kiállítására felhatalmaztatva, Önt mint már a székely telepítések ügyében különben is kinevezett Ministeri Biztosomat, ezennel az elől nevezett ügyben is Kormányi Biztosul kinevezem, meg várva Öntől teljes bizalommal, hogy erdélyi véreinek s különösen a vitéz székelységnek hazafias szellemét fáradhatatlan eréllyel felhasználva [a sereget] gyorsan kiállítsa, felszerelje, felfegyverezze, s oly karba helyezze, miszerint a ministeri helybenhagyás mellett ki nevezendő vezér” alatt kész legyen a szolgálatra.¹⁵⁰

Berzenczey mellé katonai tanácsosként Gál Sándor székely határőrtisztet nevezte ki, aki már a reformkorban kapcsolatban állt az erdélyi magyar nemzeti mozgalommal. A szervező

¹⁴⁷ KLÖM XII. 656-657.

¹⁴⁸ Közlöny 1848. aug. 3.

¹⁴⁹ KLÖM XII. 659.

¹⁵⁰ A kinevezési okmány MOL MLt Pénzügyminisztérium 1438/1848/E.

központot Marosvásárhelyen állították fel. Augusztus 28-án kelt jelentésében Berzenczey a rá jellemző optimizmussal írta Kossuthnak: „A hír, miként Minister ér tervezete szerint egy lovas sereg alakíttassék, már átvillant egész Székelyföldön, és minden felől azon kedvező tudósítások érkeznek, hogy a lelkes fiatalság kellő buzgalommal kíván ezen seregbe soroztatni.”¹⁵¹ Szerinte egy 1500 fős lovas sereg alakítása rövidesen bizonyosra vehető. Egy Kossuthhoz címzett másik jelentésében ágyúútreg és műszaki alakulat szervezésének a lehetőségét is felvetette; mindezekhez pénzt és fegyvert kért.¹⁵² Berzenczey tehát egyre nagyobb terveket szőtt.

Kossuth Lajos augusztus 30-án részletes utasítást küldött a szabad lovas sereg alakításáról: 3000 lovasra számolt, sőt már egy 1200 főnyi székely honvéd zászlóalj létesítéséről is szólt. Így kerekedett ki fokozatosan a császári főparancsnokságtól független székely haderő terve.

Felmerül a kérdés: szükség volt-e erre a haderőre? Válaszként legyen szabad megemlíteni, hogy szeptember nemcsak a szűkebb Magyarországon, de Erdélyben is fordulatot hozott az osztrák hatalommal fennálló addigi viszonyban. A császári haderő képviselői nyíltan felmondták az engedelmisséget a magyar kormánynak, s a szeptember 15-én összeült balázsfalvi román gyűlés 195 ezer népfelkelőből alakítandó haderő felállítását határozta el. Puchner a magyar nemzetőrök lefegyverzését szorgalmazta, Urban ezredes, a II. román határőrezred parancsnoka megkezdte a falvak felesküdtetését a császár hűségére. Az erdélyi magyarság a székelyektől várt segítséget.

Berzenczey seregvezető munkája útjában azonban igen erős akadályok emelkedtek. Hiányzott a fegyverzet, s ellenfelei, miután Kossuth a pénzügyminiszerségről lemondott, még inkább gáncsokodni kezdtek. Berzenczeyt ez annyira elbizonytalanította, hogy szeptember közepén kétségbeesve kérdezte meg a másodszor is miniszterelnöki megbízatást kapott Batthyánytól (nem Kossuthtól!): „Én főként ezen lovas csapat alakításában kérek parancsot, ha már folytathatom-é vagy sem?”¹⁵³

Batthyány miniszterelnök szeptember 20-án keltezett rendelete válaszként tekinthető a fenti kérdésre, bár valószínűleg attól függetlenül keletkezett. A Berzenczeynek szóló nyílt rendelet szövegét Vay kormánybiztosnak a következő szavakkal mutatta be (a rendelet szövege sokatmondó): „Az úgynevezett Kossuth huszároknak (kik helyesebben Mátyás huszároknak nevezendők) Debrecenbe áthelyezésére idezárok egy nyílt rendeletet, azok parancsnokának szólót.” Berzenczeynek pedig ezeket írta: „Jelen soraim által kötelességébe teszem Önnek, hogy eddig besorozva levő minden egyénével azonnal Debrecenbe útnak induljon, hol a besorozottak számához képest elszállítás [!] iránt előleges rendtartás lesz téve, és ahol magamiheztartás végett a további parancsot veendi.”¹⁵⁴

Nem kétséges, hogy a miniszterelnök Vay helyzetét akarta megerősíteni, aki már többször panaszkodott Berzenczey tevékenysége miatt. De nem kétséges az sem, hogy intézkedésének Kossuth-ellenes éle is volt. Vay teljhatalmú kormánybiztos Batthyány békülékeny politikáját képviselte Erdélyben, Berzenczey Kossuth keményebb vonalának volt a szószólója. És ez már-már személyes összecsapás formáját öltötte, mert Berzenczey a rá nehezedő nyomás

¹⁵¹ Berzenczey László Kossuth Lajos pénzügyminiszternek. MOL MLt Pénzügyminisztérium. Nem iktatott. - KLÖM XII. 841.

¹⁵² MOL MLt Kossuth Lajos-gyűjtemény 25/1848.

¹⁵³ Berzenczey László a miniszterelnöknek. MOL OHBL 126/1848. Ezt az adatot Hermann Róbert kollégának köszönöm.

¹⁵⁴ MOL Vay Miklós kormánybiztos iratai. 3. cs. 1145/1848.

ellenére nem volt hajlandó meghátrálni. A Debrecenbe való átköltözésből nem lett semmi, sőt elhatározta, hogy a Székelyföldre nézve teljhatalmú kormánybiztosi kinevezést kér.¹⁵⁵ Kérelmét éppen aznap fogalmazta meg a miniszterelnökhöz, amikor Batthyány aláírta azt a rendeletét, amely Berzenczeyt a debreceni átköltözésre utasította.

Berzenczey maga mögött érezte Kossuth támogatását, s törekvéseit az a parlamenti döntés is segítette, amely előírta: „a székely katonaságnak [határőri rendnek, amely még mindig Puchner parancsnoksága alatt állt] törvénytelen és sérelmes rendszerét meg kell szüntetni”, s nyomban tíz székely követ beadványban kérte a belügyminisztert, küldje őket kormánybiztosi megbízatással a Székelyföldre, hogy a parlamenti döntésnek érvényt szerezzenek.¹⁵⁶

Kossuth ezt az álláspontot támogatta: „Az erdélyi határőrség sérelem [...], sérelmet pedig kötelessége a ministériumnak megszüntetni.”¹⁵⁷

Mivel a szervező munka jószerint elakadt, Berzenczey igen merész lépésre határozta el magát: szeptember végén kiáltványt tett közzé székely nemzeti gyűlés összehívásáról eredetileg október 1-re a Székelyudvarhelytől nem messze fekvő Agyagfalvára. A kiáltvány szerint a székely nemzeti gyűlés programját három pont képezi: 1) Egy három személyből álló ideiglenes székely kormány választása, amely a magyar kormány fennhatósága alatt működik. 2) Egy székely nemzeti tábor létesítése és 3) a „székely nemzet régi szabadságainak visszaszerzése”.¹⁵⁸ Rendkívül merész program volt ez, amelyet azonban sem a Gubernium, sem a magyar kormány nem fogadott el.

Kossuth előzőleg nem tudott Berzenczey újabb lépésének tervéről. Utóbbi az „Országos Honvédelmi Bizottmány Elnökének Kossuth Lajos úrnak” október 12-én írt levelében „a magam fejétől” kezdeményezett lépésről ír, amelyben hírül adja a székely nagygyűlés összehívását. Tettét azzal indokolta, hogy: „Mióta ministerségről lelépése megtörtént, azóta megvagyom akadva munkálkodásom, ha nem is egészen.”¹⁵⁹ A továbbiakban azt írta, hogy az állami pénztárból nem kapott pénzt, mert eldugták, s félő, olyan „eszközökhöz kelltek nyúlni, amit még nem akarnék”¹⁶⁰, azaz hogy erőszakhoz ne kelljen folyamodnia, a Székely Nemzeti Gyűléstől kér felhatalmazást tetteihez. Elhatározásának egy másik oka: a Latour futárjától elkobzott levél Puchnert fegyveres fellépésre szólította fel a magyar kormány ellen. „Itten tábor alakul - írta Kossuthnak -, én nem várva a Gubernium reactionalis működését, magam fejemtől Székely Nemzeti Gyűlést hirdettem.” Azt is tudtul adta, hogy a gyűlés elnökévé Kossuth Lajost szerette volna meghívni, de e tervétől elállt, tekintettel nagyfokú elfoglaltságára.¹⁶¹ Kossuth már elindult a feldunai táborba, amikor Berzenczey levelét az Országos Honvédelmi Bizottmány megkapta. Az írás alapján Pálffy János válaszolt rá, bizonyos azonban, hogy Kossuth tudomásul vette Berzenczey jelentését, és maga intézkedett, hogy segítséget kapjon, ezt azonban a kialakult helyzet miatt nem sikerült a Székelyföldre eljuttatni.

¹⁵⁵ Berzenczey a miniszterelnökhöz. MOL Vay Miklós kormánybiztos iratai. 3. cs. 113/1848.

¹⁵⁶ Jakab Elek: i. m. 380.

¹⁵⁷ *Kossuth Lajos iratai* (a továbbiakban: KLI) XI. Szerk. Kossuth Ferenc. Bp. 1905. 370.

¹⁵⁸ KvÁLvt Udvarhelyszék Levéltára. A kormánybiztos iratai 1-255/1848. - MOL Erdélyi Törvényhatósági Levéltárak. Gubernium Transylvanicum (in politicis) 11229/1848.

¹⁵⁹ MOL OHBL 1303/239/1848/E.

¹⁶⁰ Uo.

¹⁶¹ Jakab Elek szerint Udvarhelyszék vezetősége Pálffy János által továbbította a meghívást: i. m. 383.

Berzenczey terve ijedelmet váltott ki a Gubernium körében s a liberális magyar politikusok közt is, mert a székely gyűlés összehívását és azon Kossuth tervezett elnökségét összefüggésbe hozták Kossuthnak a már akkoriban sokat emlegetett állítólagos diktatúra-tervével.

Marosszék főkirálybírója, Toldalagi Ferenc, Berzenczey régi s konok ellenfele már október 2-án azt írta Batthyány miniszterelnöknek (nem tudván a miniszterelnök lemondásáról), hogy „a Székely Nemzeti Gyűlésen való elnökség indítványa” a „Pesten nyilvánult diktatúrai hajlamokkal van összefüggésben, mely eszmének hogy itt kik a prófétái, nem nehéz átlátni”.¹⁶² A következő napon, október 3-án a Gubernium feliratban arra kérte Batthyány (volt) miniszterelnököt, hogy Berzenczey „további teendőitől felmentendő”, mivel túllépte hatáskörét.¹⁶³ A kialakult helyzet miatt Berzenczey bejelentette lemondási szándékát Vay Miklós teljhatalmú kormánybiztosnak, aki értesítette erről a Honvédelmi Bizottmányt, azonban Kossuth a leghatározottabban védelmébe vette. A Vayhoz intézett leiratában ez állt: „Berzenczey László kormánybiztos *lemondását* az országos honvédelmi bizottmány *elfogadhatónak nem vélvén* [kiemelés Vay Miklósé], azt hivatalának folytatására felszólította, miről országos biztos urat a felszólítás közlése mellett ezennel értesíti. A honvédelmi bizottmány, Kossuth Lajos elnök.”¹⁶⁴ Kossuth bizalmát tehát nem ingathatta meg semmiféle Berzenczey-ellenes fellépés, mert egyedül őt tartotta képesnek a székelység mozgósítására a honvédelem rendszerében.

Miközben a Gubernium Berzenczey visszahívását kérte, Mikó Imre, a Főkormányzék ideiglenes elnöke Marosvásárhelyre utazott, hogy Berzenczeyvel tárgyaljon. Ennek eredményeként megváltoztatták a Székely Nemzeti Gyűlés programját, s Mikó maga vállalta annak elnökségét.¹⁶⁵

Az agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlés. Berzenczey vállalkozása és kudarca

Néhány hetes előkészület után, október 16-án mintegy 60000 székely gyűlt össze az agyagfalvi réten, a Nagy-Küküllő partján. Puchner tiltó parancsa ellenére megjelent a három székely határőrezred, bár hiányos létszámmal, mert két zászlóalj gyalogos és két szakasz huszár Magyarországon volt.

A nagygyűlés megszervezte önmagát, s Mikót közfelkiáltással elnökké választotta. Köréje tömörültek a pesti országgyűlésről megérkezett székely követek: Berde Mózes, Mikó Mihály, ifj. gróf Bethlen János és mások. Berzenczey és Gál Sándor csoportja a gyűlés vezetőtestületében kevesebb szavazattal rendelkezett, de ők a nagy számban összegyűlt és fellelkesített székelysége támaszkodhattak.

¹⁶² Jakab Elek: i. m. 383.

¹⁶³ MOL Vay Miklós kormánybiztos iratai. 3. cs. 1250/1848.

¹⁶⁴ Kossuth Lajos Vay Miklósnak. MOL Vay Miklós kormánybiztos iratai. 4. cs. 1574/1848.

¹⁶⁵ Mikó Imre beadványa a királynak. Mikó Imre iratai a kolozsvári Egyetemi Könyvtár megőrzésében. Leveleskönyve 78. köt.

Az első nap eseményei közt kiemelkedő fontosságú volt a Berde Mózes által felolvasott, testvérnépekhez intézett felhívás, amely kifejtette a székelység békés szándékát, az erdélyi népek szolidaritásának szükségességét.¹⁶⁶

A székely társadalom belső kérdéseinek rendezését volt hivatva előmozdítani az a határozat, amely kimondotta: jogban és kötelességben a Székelyföldnek minden polgára egyenlő.¹⁶⁷ Ez az elvi határozat a magyar forradalom vívmányaival teljesen összhangban állt, s a Székelyföld polgárosodásának ügyét is jobban szolgálta, mint az eredeti programnak az a kitétele, amely a régi székely szabadságjogok visszaállításáról beszélt. (Bár homályban maradt, hogy társadalmi vagy önkormányzati jogokra gondolt-e a kiáltvány szerzője.)

Ennek az elvi döntésnek az értelmében a nagygyűlés elhatározta az 1764-ben erőszakosan létrehozott székely határőri rendszer megszüntét, s a székely katonáskodást az országos normákhoz szabta. Ebből következően kimondták a székelyek elszakadását a Nagyszebenben székelő birodalmi főparancsnokságtól. Ezzel teljesült a forradalom kezdetétől annyiszor napirenden levő székelykérdés legfontosabbika, amelyet a nemzeti gyűlés nagy lelkesedéssel fogadott. Az már a Székelyföld államjogi helyzetére vonatkozó határozat volt, amely egyedüli illetékes kormány szervként a magyar minisztériumot fogadta el, s a Guberniumot feloszlatandónak nyilvánította. Mivel a hadi helyzet miatt az összeköttetés Pest irányában nem volt fenntartható, a kormányhatalmat ideiglenesen Vay kormánybiztosra és a Pestről hazatért széki kormánybiztosokra ruházta.¹⁶⁸

A második napon, október 17-én kizárólag az önvédelem és a katonai tábor kérdéseiről folyt a vita. Mikóék az önvédelemben a három székely határőrezred jelenlevő egységeire kívántak támaszkodni, de az Erdély minden részéből érkező segélykérésekre való tekintettel a Berzenczeyék álláspontja győzött, amely szerint a jelenlevő összes harcképes férfiak azonnal katonai táborra alakulnak. E tábornak szerintük gyorsan ki kell indulnia az erdélyi magyarság védelmére. Mivel a közszékelység ezt a tervet fogadta el, mintegy 25-30000 fős haderőt szerveztek az agyagfalvi réten. Élére Sombori Sándort, a székely határőr huszárezred főparancsnokát nevezték ki, polgári biztossá pedig Berzenczey Lászlót választották meg. A székely haderő alig néhány napi előkészület után négy dandárra osztva kiindult az agyagfalvi táborból.

Kossuth ezekről az intézkedésekről csak később szerezhette tudomást. De tisztán kell látnunk: Berzenczey legfontosabb intézkedései nem álltak ellentétben Kossuth székelypolitikájával. Mielőtt a katonai alakulatokhoz indult, Kossuth október 17-én Vaynak részletes utasítást adott az erdélyi teendőkről.¹⁶⁹ Ő nagyrészt olyan intézkedéseket írt elő, amelyeket az agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlés már elfogadott. Lássuk ezeket: Kossuth elmozdította Puchnert - Agyagfalván már kimondták a székelyek elszakadását a császári főparancsnokságtól; Kossuth elrendelte a székely határőrség átalakítását - Agyagfalva ezt is elvégezte már; Kossuth elrendelte a Gubernium felosztatását - ugyanezt követelték Berzenczeyék is; Kossuth

¹⁶⁶ *Nemes anya Udvarhelyszékben keblezett Agyagfalvi téren az úgy nevezett Fonsika-pataka mellett őseink tanácskozó és törvényhozó helyén 1848. október 16-án kezdődött s Hidvégi Mikó Imre kincstárnok megválasztott székel atyánkfia elnöksége alatt folytatott általános Székel Nemzeti Gyűlés Jegyzőkönyve.* Újrakiadás: Haáz Rezső Múzeumi Füzetek. Szerk. Zepeczaner Jenő. Székelyudvarhely 1994. 2.

¹⁶⁷ Kőváry László: *Okmánytár az 1848-49-ki erdélyi eseményekhez.* Kvár 1861. 111.

¹⁶⁸ Keller János kormánybiztos az OHB-hoz. MOL OHBL 2167/1848.

¹⁶⁹ Kossuth Lajos Vay Miklóshoz. MOL Vay Miklós kormánybiztos iratai. 3. cs. 1213/1848.

utasította Vayt, hogy lássa el tüzérséggel a székelyeket - ezt kérte Berzenczey is. Több mint hipotézis tehát, hogy Berzenczey előzőleg ismerte Kossuth koncepcióját.

Berzenczey október 20-án számolt be Kossuth Lajosnak az agyagfalvi eseményekről. Ő magát ekkor „székely nemzeti fő Biztosnak” nevezte. Beszámolója szerint mintegy 25000 székely indult el, részint tűzfegyverrel, nagyrészt mégis dzsidákkal, kaszákkal vagy vasvillákkal felszerelve. A kiképzett határőr katonaság száma 2500 főt tett ki. A stratégiai cél a vármegyékbe való behatolás volt, a felkelt románság korlátozása, valamint Marosvásárhely és Kolozsvár közt az összeköttetés biztosítása. Ugyancsak Berzenczey jelentette, hogy a Székelyföldön készenléti állapotot hirdettek. Úgy gondolta, hogy ezek következtében a románok, szászok és a General Commando elfogadja a magyar kormánytól való függést. Tetteit a következőkkel indokolta: ha nem cselekedett volna így, „Erdélyben a reactio befészkelvén magát”, a magyar ügy veszélybe került volna. Annál inkább, mivel Urban ezredes „egy második Jellachich [!] gyanánt akart föllépni”, s már számtalan románt, sőt erőszakosan magyarokat is felesküdtetett a császár hűségére. A haderő fenntartása érdekében pénzt s 24 ágyút kért, valamint a Magyarországon levő székely alakulatok hazaküldését is.¹⁷⁰

Berzenczey következő fennmaradt jelentésében, október 25-én megismételte korábbi kéréseit, és újakat is megfogalmazott. A jelentést futár vitte Kossuthhoz, aki azonban akkor a hadseregnél tartózkodott. Emiatt a futár a Honvédelmi Bizottmánytól hozhatott választ Marosvásárhelyre.¹⁷¹ Ebben arról értesítik Berzenczeyt, hogy a kért pénzt már elküldték Vay kormánybiztoshoz, útnak indult a 12 ágyú is, de fegyvert nem küldhetnek, mert nincs ahonnan. A választ Kossuth szokásos szavaival zárta a fogalmazványt író (bizonyosan Pálffy János): „Ön hazafiságától és erélyességétől megvárja az Országos Honvédelmi Bizottmány, hogy valamint eddig, úgy ezután is elkövetend mindent, hogy a lázadók megfékezésével Erdélyben a nyugalmat és törvényes rendet helyreállítsa.”¹⁷²

Kossuth a táborból való visszaérkezése után Berzenczey beszámolóiból tájékozódott a székelyföldi helyzetről, amelyről akkor nem tudhatta, hogy kedvezőtlen fordulatot vett. Kezdeti sikerek után ugyanis a székelyek vereséget szenvedtek a jobban felszerelt, ágyúkkal rendelkező, jobban vezetett császáriaktól. A székely tábor felbomlott, a császári csapatok és a román népfelkelők megszállták Marosszéket és Udvarhelyszéket, Csíkot pedig Dorschner ezredes semlegesítette. Neki, valamint Beczman ezredesnek nem kis szerepe volt a székely katonaság szétszéledésében. Egyedül Háromszék védte meg magát az odamenekült székely tábor maradványaival, köztük a Berzenczey-féle Kossuth-lovasok támogatásával.¹⁷³ Csak itt bontakozott ki az önszerveződésből és a székely tehetségéből az az erő és lendület, amelyre Kossuthék már 1848 márciusában számítottak.¹⁷⁴

Visszatérve Agyagfalvához: a több mint 30000 (!) fős katonai erő akkor hullt szét, amikor a legnagyobb szükség lett volna rá. November 17-én Urban csapatai elfoglalták Kolozsvárt, s hamarosan kiszorult a magyar haderő - Háromszék kivételével - egész Erdélyből. A magyar

¹⁷⁰ Berzenczey Kossuth Lajosnak. MOL OHBL 1946/1848. - Berzenczey nem említi, hogy a hivatalos Jegyzőkönyv köszönetét fejezte ki Kossuth Lajosnak, az „alkotmányos szabadság bajnokának” (Jegyzőkönyv... 6).

¹⁷¹ A fogalmazvány írójának írásmódja alapján Pálffy Jánost ismertük fel.

¹⁷² MOL OHBL 1969/1848/E. Ezt az adatot Hermann Róbert történésznek köszönöm.

¹⁷³ Nagy Sándor: *Háromszék önvédelmi harca 1848-49-ben*. Kvár 1896. 30.

¹⁷⁴ Egyed Ákos: *Háromszék...* 59.

nemzetőrseket lefegyverezték, többezernyi polgári személy esett áldozatul a császáriaktól támogatott román népfelkelésnek.¹⁷⁵

Mi okozta a székely tábornak ezt a tragédiával felérő kudarcát? Ahhoz, hogy a székelység 1848 végén sem talált igazi önmagára, nem volt képes sem az elvárásoknak, sem az önmaga állította mércének maradéktalanul megfelelni, kétségkívül hozzájárult a székelykérdések megoldatlansága. Láttuk: sem a székely határőrség megszüntetését - ez volt a székelyek legtöbbet hangoztatott kívánsága -, sem a jobbágyfelszabadítást nem sikerült törvényesen rendezni. Zavart keltő volt a politikai helyzet is: 1848 márciusától decemberig gyakorlatilag három központi szerv egymásnak igen gyakran ellentmondó intézkedéseire kellett figyelnie a székelységnek, a Kolozsvárt működő Guberniumra, a magyar kormányra, valamint a Nagyszebenben tevékenykedő osztrák katonai főparancsnokságra. Ez pedig megzavarta a székelység gondolkozását, és elbizonytalanodáshoz vezetett.

Kossuth először maga is csak a parlamentáris rendezések útját tartotta járhatónak; a pesti országgyűlés székely követivel együttműködve kísérelte meg rendezni az említett problémákat. De látva ennek eredménytelenségét, még idejében, 1848 augusztusában a kormánybiztosi intézményhez folyamodott. Berzenczey kinevezésével nem csak az osztrák katonai parancsnokságtól független székely haderőt kívánta létrehozni, hanem a székelység egységét is biztosítani szerette volna. Tervét azonban akadályozta a magyar központi vezetésben fellépő széthúzás: a közte és Batthyány miniszterelnök közt kialakult ellentét, amely begyűrűzött Erdélybe és a Székelyföldre is. Berzenczey tevékenységét inkább gátolta, mint segítette Vay kormánybiztos s a Gubernium, miközben Puchner tábornok ravasz taktikával készítette elő a magyar forradalom elleni nyílt támadást. Berzenczey és hívei Kossuth nevében ugyan mozgósítani tudták a székelyeket az agyagfalvi nagygyűlésen a honvédelem érdekében, de a vállalt feladatra nem tudták kellően felkészíteni. A szervező tevékenység is sok kívánnivalót hagyott: minden fegyverért a Honvédelmi Bizottmányhoz, Kossuthhoz folyamodtak, holott később Háromszéken Gábor Áronék e téren is megmutatták a helyi cselekvés eredményességét.

Berzenczey tehát nem menthető fel a felelősség alól. Egyrészt erejét meghaladó feladatra vállalkozott, másrészt teljhatalomra való törekvésével maga is hozzájárult a Kossuth kezdeményezte szerveződés iránti bizalmatlanság növekedéséhez a liberális politikusok, a Gubernium és Vay kormánybiztos részéről.

Kérdés, hogy mindebben mennyi lehetett a Kossuth Lajos és az Országos Honvédelmi Bizottmány felelőssége.

Kossuth Berzenczeyt konkrét feladattal bízta meg: az erdélyi s különösen a székelyföldi könnyűlovas-sereg megszervezésével. Erre Berzenczey kétségkívül alkalmas volt, annál is inkább, mivel őt a mellérendelt hivatásos katonatiszt, Gál Sándor segítette. Berzenczey azonban fokozatosan túllépte hatáskörét, amikor a Székelyföld teljhatalmú kormánybiztosa akart lenni. Úgy látjuk, hogy e törekvésében Kossuth politikája inkább bátorította, mintsem fékezte, akaratlanul is táplálva a diktatúrával kapcsolatos feltételezéseket. A Berzenczey és az erdélyi magyar politikusok közti hosszas vita és huzavona sok időt és energiát felemésztett, aminek az önvédelem úgynevezett kárát.

De ha Kossuth elképzelését Berzenczey nem is tudta beváltani, ez nem jelenti azt, hogy Berzenczey székelyföldi tevékenysége teljesen hiábavaló vagy egyenesen káros volt, mint ellenfelei állították. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy az általa összehívott agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlés jelölte ki véglegesen a székelység helyét a magyar polgári nemzetben. Az agyagfalvi gyűlés eredményeként értékelhetjük, hogy fokozta a székelység

¹⁷⁵ Kőváry László: *Erdély története 1848-49-ben...* 101-103.

cselekvőkészségét. Az agyagfalvi határozatok nélkül Háromszék nem lett volna képes nevezetes önvédelmi harcának megvívására, sem a székely haderő arra, hogy csatlakozzék Bem erdélyi hadjáratához, amelyben meghatározó erőt jelentett.

Kossuth székelypolitikája¹⁷⁶ Berzenczey László és Gál Sándor által vezetett az 1849-es sikerhez. Kossuth Bem tábornokban találta meg azt a katonai parancsnokot, aki képes volt mozgósítani az egész székely haderőt. Viszont Bem székely katonapolitikájának ihletője s nem kis mértékben megvalósítója az a Gál Sándor ezredes volt, akit Kossuth nevezett ki korábban Berzenczey mellé hadszervezőnek. A székelység és Kossuth együttműködése - időnkénti zavarai ellenére - a székely történelem egyik igen jelentős, a nemzeti tudatba mélyen bevésődött fejezete.

¹⁷⁶ Kossuth 1849-i székelypolitikájával külön szándékozunk foglalkozni.